

KS. WŁODZIMIERZ BIELAK

KOMISJA EPISKOPATU POLSKI DO SPRAW KATOLICKIEGO
UNIwersYTETU LUBELSKIEGO W OKRESIE PRYMASOSTWA
STEFANA WYSZYŃSKIEGO W ŚWIEtle PROTOKOŁÓW
Z JEJ POSIEDZEŃ

THE POLISH EPISCOPAL COMMISSION FOR
MATTERS RELATING TO THE CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN DURING
THE PRIMACY OF STEFAN WYSZYŃSKI IN LIGHT OF THE MINUTES
OF ITS MEETINGS

Abstract: The Polish Episcopal Commission for KUL was established in the interwar period and operated until 1996. It consisted of high-ranking hierarchs of the Polish Church. During the period of interest to us, it was chaired by Stefan Wyszyński. The Commission was an intermediary body between the University and the Polish Episcopal Conference. The most important areas of the Commission's activity were presented: the material foundations of the University financed by church funds, concern for the mission of the Catholic University, the academic community, the structure of the university and the teaching process, and relations with the government of the Polish People's Republic. Finally, conclusions were drawn regarding the role and significance of the Commission in the history of KUL.

Keywords: John Paul II Catholic University of Lublin; Polish Episcopal Commission for KUL; Stefan Wyszyński; Church

8 XII 1918 r. rozpoczął działalność Katolicki Uniwersytet Lubelski w Lublinie. W 1921 r. Episkopat Polski wziął uczelnię w zarząd. W związku z tym powstała potrzeba stworzenia właściwej komisji, która w imieniu episkopatu wspierałaby działalność uniwersytetu i sprawowałaby bezpośredni nadzór nad jego funkcjonowaniem. Nosiła ona wtedy nazwę Rada Biskupia

Ks. dr hab. WŁODZIMIERZ BIELAK – Instytut Nauk Teologicznych KUL; Instytut Nauk Teologicznych KUL; e-mail: bielakwl@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0002-3883-5615>

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

Uniwersytecka¹. Ponadto istotnym motywem zaangażowania episkopatu w sprawy uczelni był sposób jej finansowania. Jako uczelnia niepaństwowa KUL nie otrzymywał dotacji rządowej i musiał utrzymywać się z funduszy kościelnych. Określenie źródeł i sposobu pozyskiwania pieniędzy leżało w gestii episkopatu, który, co jest zrozumiałe, chciał mieć kontrolę nad wykorzystaniem środków finansowych.

Wybuch II wojny światowej przerwał zarówno anormalne funkcjonowanie uniwersytetu, jak i Rady. Instytucje te powróciły do swej działalności po zakończeniu działań wojennych. W tym czasie Polska znalazła się w nowych uwarunkowaniach politycznych. Na życliwość władz państwowych, jaka towarzyszyła uniwersytetowi w okresie międzywojennym, nie można było już liczyć. Wsparcie episkopatu Polski było więc bardzo ważne. Jedynie Kościół polski mógł zapewnić byt katolickiej uczelni. Organem pośredniczącym między uniwersytetem a Konferencją Episkopatu Polski była właśnie Komisja do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Bibliografia dotycząca dziejów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego jest dość obszerna, szczególnie dzięki badaniom i pracom prof. Grażyny Karolewicz. Samej Komisji Episkopatu Polski ds. KUL nie poświęcono jednak należytej uwagi. Jedynym opracowaniem jej historii jest krótki artykuł w *Encyklopedii 100-lecia KUL*, a przy jego opracowaniu sięgnięto tylko do materiałów zachowanych w Archiwum Uniwersyteckim KUL².

W niniejszym artykule postaramy się przybliżyć ogólną działalność tego gremium charakteryzując najważniejsze obszary jego pracy. Zdajemy sobie jednakże sprawę, że kompleksowe przebadanie zagadnienia wymagałoby szerszej kwerendy, szczegółowych badań odnoszących się do szukania praktycznej realizacji spraw diskutowanych podczas jej posiedzeń, a to z pewnością przekracza ramy jednego artykułu. Wybraliśmy do omówienia okres przewodniczenia Komisji przez Stefana kard. Wyszyńskiego, ze względu na wybitność osoby przewodniczącego i doniosłość przemian jakie zachodziły wtedy w Polsce. Za podstawę źródłową przyjmujemy tylko protokoły z zebrań Komisji, zachowane w Archiwum Uniwersyteckim KUL i w Archiwum Sekretariatu Episkopatu Polski. Niestety nie są one kompletne, np. nie udało się odnaleźć dokumentów z przełomu lat 50. i 60. oraz z 1969 r. Tego ostatniego

¹ Stanisław Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992, 85.

² Edward Gigilewicz, *Komisja Episkopatu Polski ds. KUL*, [w:] *Encyklopedia 100 Lecia KUL*, red. E. Gigilewicz, Lublin 1918, t. 1, 526-527.

domagała się Komisja w 1970 r.³ Z protokołów bez trudu można odczytać w jakich warunkach społeczno-politycznych działała Komisja, jakiego rodzaju sprawami się zajmowała i jaką rolę odegrała w dziejach KUL. To pozwoli ocenić jej wartość i znaczenie dla tej uczelni. Niech będzie to przyczynek do dalszych badań nad jej historią.

1. SKŁAD KOMISJI

Pierwotny skład Rady tworzyli: arcybiskup warszawski Aleksander kard. Kakowski, arcybiskup lwowski Józef Bilczewski, biskup podlaski Henryk Przeździecki, biskup lubelski Marian Fulman. Po śmierci abp. Bilczewskiego (1923) miejsce w Radzie zajął jego następca na stolicy arcybiskupiej we Lwowie, Bolesław Twardowski. Piątym członkiem Rady został w 1927 r. prymas Polski August Hlond. W 1938 r. Episkopat Polski dokonał wyboru nowych członków Rady. Do ich grona weszli: Aleksander kard. Kakowski, August kard. Hlond, bp. Fulman, biskup chełmiński Stanisław Okoniewski, biskup przemyski Franciszek Barda. Od 1928 r. obowiązywała zasada corocznego zwoływania jej posiedzeń lub w razie konieczności⁴.

Już samo spojrzenie na skład Rady w okresie międzywojennym, w której znalazło się dwóch najwyższych rangą hierarchów Kościoła polskiego, może prowadzić do wniosku, że miała ona wysoką pozycję i rangę, a w związku z tym sprawy uniwersytetu musiały żywo interesować i angażować episkopat polski. Nie może to dziwić, gdyż KUL był w tym czasie jedyną katolicką uczelnią w Polsce, stanowił własność Kościoła polskiego i miał odgrywać kluczową rolę w kształceniu na poziomie akademickim duchowieństwa polskiego.

Konferencja Episkopatu Polski na plenarnym posiedzeniu 3-4 X 1945 r. w Częstochowie reaktywowała Komisję ds. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Tworzyli ją częściowo hierarchowie znani już z okresu międzywojennego: August kard. Hlond, bp. Franciszek Barda oraz dwaj nowi członkowie: bp. Kaczmarek i ks. prałat Bensch⁵.

Na przestrzeni 33 lat prymasostwa Stefana Wyszyńskiego w skład komisji wchodził, oprócz samego prymasa: bp Jerzy Ablewicz (Tarnów), bp Franciszek

³ Archiwum Sekretariatu Episkopatu Polski (ASEP), sygn. 014, Komisja Episkopatu d/s KUL 1969-1979, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do Spraw KUL, Lublin 17 grudnia 1970, 1.

⁴ Wilk, *Episkopat*, 85.

⁵ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Konferencje Episkopatu Polski 1945-1954, Protokół Konferencji Episkopatu Polskiego odbytej dnia 3-4 października 1945 r. w Częstochowie, 5.

Barda (Przemyśl), bp Bohdan Bejze (Łódź), bp Zdzisław Goliński (Częstochowa), bp Franciszek Jop (Sandomierz, Kraków), bp Czesław Kaczmarek (Kielce), bp. Piotr Kałwa (Lublin), bp Kazimierz Kowalski (Pelplin), bp Józef Marek (Wrocław), bp, Edward Materski (Kielce), bp Bolesław Pylak (Lublin), bp Marian Rechowicz (Lubaczów), bp Bogdan Sikorski (Płock), bp. Jan Stepa (Tarnów), bp. Ignacy Świrski (Siedlce), bp Tomasz Wilczyński (Lublin), bp. Julian Wojtkowski (Olsztyn), bp Walenty Wójcik (Sandomierz), ks. Teodor Bensch⁶.

Po raz pierwszy, jeszcze jako biskup lubelski, Stefan Wyszyński uczestniczył w posiedzeniu Komisji Episkopatu Polski ds. KUL 21 V 1946 r. Obradowała ona wtedy w następującym składzie: August kard. Hlond – przewodniczący, bp Franciszek Barda, bp Czesław Kaczmarek, bp Jan Stepa, bp Franciszek Jop, ks. inf. Teodor Bensch, administrator apostolski diecezji warmińskiej. Biskup Wyszyński nie był w tym czasie rzeczywistym członkiem Komisji, ale zaproszono go na jej zebranie z racji pełnienia funkcji Wielkiego Kanclerza KUL. Była to zapowiedź powoływania w przyszłości kolejnych wielkich kanclerzy do składu Komisji. Protokolant, ks. Bensch, zapisał: „Komisja wyraża życzenie, by biskup lubelski, chociaż nie jest formalnie członkiem Komisji Episkopatu dla spraw KUL, był w żywym kontakcie z pracami tejże Komisji jako Wielki Kanclerz z ramienia Stolicy Apostolskiej”. Prymas Hlond uznał obecność bp. Wyszyńskiego za wielce korzystną dla spraw uniwersytetu, uznając go za „naturalnego jego sprzymierzeńca”, jako że był absolwentem KUL⁷. Życzenie Komisji, by biskup lubelski, Bolesław Pylak, był jej członkiem spełniło się już w osobie późniejszego prymasa, a w czasach, gdy został on jej przewodniczącym, biskupi lubelscy, podobnie jak bp Wyszyński, należeli stale do jej gremium. Nie było to w zasadzie nic nowego, bowiem biskup lubelski, Marian Fulman, jak to zauważyliśmy powyżej, był członkiem komisji od początku jej istnienia.

2. MISJA KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO

Ogólne założenia misji KUL sformułował jego pierwszy rektor ks. Idzi Radziszewski w okresie starań o utworzenie uczelni w Lublinie. Wzorców

⁶ Podanie dokładnie lat zasiadania w Komisji wymagałoby przebadania protokołów z konferencji plenarnych Episkopatu Polski.

⁷ Archiwum Uniwersyteckie KUL (AUKUL), [b. sygn], Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokoły kontroli 1946-1954/55, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw KUL 21 maja 1946.

szukał na uniwersytecie w Louvain. Uważał za konieczne kształcenie elity intelektualnej w Polsce, która potrafiłaby łączyć „prawdziwą naukę z głęboką wiarą”⁸.

Z misji kształcenia na wysokim poziomie KUL wywiązywał się dobrze. Doceniała ten fakt Komisja, już w latach pięćdziesiątych. Na posiedzeniu 6 XI 1954 r. podkreślono wyższy poziom kształcenia teologicznego na KUL niż na innych tego typu wydziałach w Polsce. Pomimo to Komisja postulowała podjęcie dalszych starań o podnoszenie jakości kształcenia. Służyć temu miało podwyższanie jakości prac dyplomowych: magisterskich lub doktorskich, tak by nadawały się do publikacji drukiem. Perspektywa druku zapewne została uznana przez Komisję za czynnik motywujący studentów. Oczywiście wiązały się z tym pewne trudności. Uzyskanie zgody na druk nie stanowiło już przeszkody, ale pozostawała kwestia finansowania. Komisja postanowiła obciążyć kosztami druku diecezję z których pochodzili księża zdobywający na KUL stopnie naukowe⁹.

Właściwe pełnienie misji uniwersytetu, którego społeczność potrafiłaby łączyć „prawdziwą naukę z głęboką wiarą”, wymagało odpowiedniej kadry złożonej z ludzi wierzących. Komisja zalecała, by zatrudniać na KUL osoby odznaczające się odpowiednią postawą katolicką. Dopowiedzenie, że należy zrewidować obecne kryteria, sugeruje istnienie przeciwnej praktyki, która dopuszczając do pracy na KUL ludzi luźno związanych z misją Kościoła mogła niekorzystnie wpływać na wizerunek uniwersytetu¹⁰.

Kolejną sprawą było wychowanie młodzieży studiującej na KUL. Temu celowi służyło przede wszystkim duszpasterstwo akademickie skupione przy kościele akademickim prowadzone przez ojców jezuitów. Dla właściwego funkcjonowania duszpasterstwa konieczne było, oprócz duszpasterzy, zapewnienie odpowiednich pomieszczeń i uposażenia. Problem lokalowy był rzeczywiście duży. Rozwiązanie go poprzez wybudowanie sal pod kościołem akademickim postulowali w 1973 r. duszpasterze jezuici: Mieczysław Wołoszyn, Mirosław Pacuszkiewicz i Andrzej Koprowski, argumentując faktem dysponowania pomieszczeniami mogącymi pomieścić najwyżej 100 osób, podczas gdy w Lublinie było 20.000 studentów, a dla właściwych owoców pracy duszpasterskiej konieczne są małe grupy. Czynili to w sposób wręcz

⁸ Iwo Radziszewski, *Wszechnica katolicka w Lowanium (Louvain)*, Warszawa 1908, 24.

⁹ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do Spraw KUL i rektoratu odbytego w dniu 6 XI 1954 r. w mieszkaniu rektora KUL, 2.

¹⁰ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Lublin dnia 13 listopada 1978 roku, 3.

agresywny, grożąc odejściem z KUL w przypadku niespełnienia ich żądań. Wcześniej narazili się jednak rektorowi uniwersytetu i biskupowi lubelskiemu, Bolesławowi Pylakowi niegospodarnością i kontrowersyjnym wystrojem prezbiterium. Szczególny antagonizm powstał wokół wystroju kościoła akademickiego, projektu Władysława Pieńkowskiego z Warszawy, zwłaszcza figury Chrystusa na krzyżu. Rektor wyjaśniał, że nowa ornamentyka spotkała się z dezaprobatą społeczną. Trzeba było dużo wysiłku i wiele prelekcji, by wyjaśnić jej sens i uspokoić nastroje. Z tego m.in. powodu nie chciał bp Pylak udzielić zgody na prowadzenie przy kościele akademickim ksiąg metrykalnych, a odnośnie do lokum, radził wybudować na placu przed kościołem wiatę¹¹. W 1977 r. bp. Pylak przedstawił jednak Komisji plan budowy trzech sal pod kościołem. Sprzeciw zgłosił rektor uzasadniając go trudnościami technicznymi. Ostatecznie dyskusję zakończył Prymas Wyszyński, polecając wykonanie lokali pod placem przed świątynią¹². Do dzisiaj tam właśnie funkcjonuje duszpasterstwo akademickie.

Komisja nalegała na szybkie dokończenie frontonu gmachu głównego, przystąpienie do realizacji planów budowy Collegium Jana Pawła II (początkowo planowano budynek szesnastopiętrowy), co znacznie zwiększyłoby liczbę sal koniecznych dla pomieszczenia agend KUL¹³.

Konieczne też były środki finansowe. W najwcześniejszym okresie po II wojnie światowej istniał fundusz duszpasterski. Początkowo był on zasilany przez dwie diecezje: lubelską i podlaską w wysokości 5.000 zł miesięcznie. Wraz ze wzrostem liczby studentów stawał się on niewystarczający. W 1955 r. powiększono go o wpływy z diecezji sandomierskiej oraz zarządzono wpłaty także w okresie wakacji¹⁴.

Mimo starań Komisji i władz uniwersytetu duszpasterstwo akademickie borykało się z trudnościami związanymi z niechęcią studentów KUL do formacji religijnej. O. Mieczysław Krąpiec, przedstawiając Komisji sprawozdanie z działalności uniwersytetu, twierdził, że do duszpasterzy bardziej garnie się młodzież z Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej i Akademii

¹¹ ASEP, sygn. 014, Protokół zebrania Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Warszawa 13 XI 1973, 9-10.

¹² ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Warszawa dnia 29 kwietnia 1977 roku, 7.

¹³ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin dnia 13 listopada 1978 roku, 4.

¹⁴ AUKUL, Kancelaria Rektorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytego w dniach 3 i 4 listopada 1955 r. w Lublinie, 2.

Medycznej niż z KUL. Przyczynę tego widział w przesyceniu młodzieży sprawami religijnymi¹⁵. Rzecz jasna, że trudno było Komisji o wprowadzenie jakichś środków zaradczych. W miarę upływu lat nic się zapewne nie zmieniało, ale duszpasterstwo akademickie nie rezygnowało z wysiłków.

Komisja widziała w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim instytucję mającą służyć bieżącym potrzebom Kościoła.

Po II wojnie światowej istniała konieczność odbudowy budynków kościelnych, a w perspektywie czasu także wznoszenie nowych. W związku z tym na posiedzeniu Komisji w 1950 r. pojawił się pomysł utworzenia na KUL kursów dokształcających z zakresu architektury kościelnej, która przecież rządziła się swoimi zasadami pomijanymi na uczelniach państwowych¹⁶.

Zamyślano o zorganizowaniu na Wydziale Humanistycznym w Sekcji Historii Sztuki nauczania z zakresu konserwacji zabytków, których ogromna liczba znajdowała się w rękach kościelnych, a wiele z nich niszczało. Okazało się to jednak niemożliwe z racji wymagań stawianych przez władze państwowe, domagające się najpierw ukończenia studiów na Akademii Sztuk Pięknych z malarstwa lub rzeźby. Mimo to, starano się przygotowywać studentów w tej dziedzinie nie zaznaczając tego na dyplomach ukończenia studiów¹⁷.

KUL rozumiał swoją rolę w wychowaniu religijnym społeczeństwa. Temu miało służyć odpowiednie przygotowanie katechetów. Rektor apelował, za pośrednictwem Komisji, do biskupów diecezjalnych o zatrudnianie katechetów, którzy zdobyli magisterium z teologii¹⁸.

Uniwersytet starał się odpowiadać na wyzwania czasu. W 1966 r. rektor informował Komisję o rozwoju teologii pastoralnej, która ma zyskać dwie nowe katedry: katechetyki i liturgiki, a w przyszłości miał powstać Instytut Teologii Pastoralnej. Przy katedrze liturgiki zorganizowano zespół ekspertów, który miał przygotować odnowę liturgii po Soborze Watykańskim II. Komisja jednak przestrzegła, aby pozostawał on w ścisłej łączności z katedrą i nie

¹⁵ AUKUL, Kancelaria Rektorska, Przewodniczący Komisji Episkopatu Polski dla Spraw KUL 1954-1961. Prymas Polski 1962-1963, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do Spraw Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie 8 marca 1976, 3-4.

¹⁶ AUKUL, Kancelaria Rektorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw KUL 12 listopada 1950, 2.

¹⁷ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin dnia 13 listopada 1978 roku, 4.

¹⁸ AUKUL, Kancelaria Rektorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół z konferencji Komisji Episkopatu Polski dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytej w siedzibie biskupa lubelskiego 22 października 1966 roku, 3.

realizował swych zadań samodzielnie i niezależnie¹⁹. Obawy nie były bezzasadne, bowiem kilka lat później, w 1973 r., wprowadzanie odnowy liturgicznej przez duszpasterstwo akademickie przebiegało wśród pewnych nadużyć. Jeden z jezuitów, o. Wołoszyn, utracił misję kanoniczną za pomijanie przy udzielaniu komunii świętej osób klęczących, napiętnowanie ich przed studentami, domaganie się tylko postawy stojącej²⁰. Perspektywa takich zachowań uprawniała Komisję do sprawowania kontroli nad realizacją postanowień soborowych.

Ważną kwestią była promocja uniwersytetu. Komisja wskazywała metody jej przeprowadzania. Wśród nich znalazły się prelekcje wygłaszane w parafiach przez księży mieszkających w konwiktach, kontakty przedstawicieli uczelni z konferencjami księży dziekanów. Ponadto zalecano, by sprawy KUL na zebraniach plenarnych Episkopatu Polski osobiście referował rektor, który początkowo przygotowywał pisemne referaty. Z punktu widzenia Towarzystwa Przyjaciół KUL ważna była formacja kleryków w seminariach duchownych zmierzająca do zaszczepienia w nich przekonania o wartości KUL – ich zaangażowanie jako księży pracujących w parafiach, ułatwiałoby pozyskiwanie nowych członków²¹. Znaczenie Komisji w takich sprawach, jak polityka personalna wobec katechetów, akcje promujące uczelnię w diecezjach wymagały przychylności miejscowych biskupów, dlatego wspieranie KUL przez Komisję było kluczowe.

Katolicki Uniwersytet Lubelski na zlecenie Komisji spełniał funkcję opiniodawczą, np. w sprawach organizacji nauczania teologii w Polsce. Rzeczą dotyczyła powstawania papieskich fakultetów teologicznych. W czasie posiedzenia Komisji w 1976 r. o opinię prosił Prymas Wyszyński, bowiem jego zdaniem powoduje to zmniejszenie się liczby studentów na KUL i w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie – młodzież idzie tam, gdzie są mniejsze wymagania, a dyplom podobny. Rektor KUL wręcz uznał fakultety za niebezpieczne dla poziomu nauczania teologicznego, m.in. dlatego że nie posiadali własnej kadry, bazując na profesorach z KUL i ATK, a ci uczyli nieraz

¹⁹ AUKUL, Kancelaria Rektorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół z konferencji Komisji Episkopatu Polski dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytej w siedzibie biskupa lubelskiego 22 października 1966 roku, 2.

²⁰ ASEP, sygn. 014, Protokół zebrania Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Warszawa 13 XI 1973, 9.

²¹ ASEP, sygn. 0146, Protokół z zebrania Komisji Episkopatu Polski dla spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, które odbyło się dnia 21 X 1967 roku, s. 4; AUKUL, Kancelaria Rektorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw KUL 12 listopada 1950 r. w Lublinie, 3; Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytego w dniach 3 i 4 listopada 1955 r. w Lublinie, 2.

na 5 etatach, co negatywnie wpływało na poziom nauczania. Ponadto magisteria zdobyte na fakultetach papieskich nie mogą być uznawane na uczelniach mających prawa państwowe, co komplikuje ewentualne przewody doktorskie. Prymas domagał się, by KUL przedstawiał ten problem Komisji Episkopatu ds. Nauki²². Wygląda na to, że kard. Wyszyński szukał w KUL sprzymierzeńca w tej sprawie. Przy okazji wypłynęła sprawa poziomu kształcenia w seminariach duchownych, w których połowa wykładowców nie miała nawet doktoratu. W tej materii komisja postanowiła wystąpić do Konferencji Episkopatu Polski, by zmobilizować biskupów do starania się o wyższy poziom wykładowców²³. Służyło to niewątpliwie sprawie KUL.

Troska o właściwe wypełnianie swej misji przez uniwersytet ciągle leżała na sercu episkopatowi, a od władz uczelni wymagała zręczności dyplomatycznej i szukania rozsądnych kompromisów, które ostatecznie były przez Komisję akceptowane.

3. PODSTAWY MATERIALNE FUNKCJONOWANIA UNIwersYTETU

Wzięcie przez episkopat polski Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w zarząd i przyznanie finansowania z funduszy kościelnych, implikowało nadzór nad funkcjonowaniem uczelni. Komisja wymagała corocznych sprawozdań z działalności uniwersytetu. Przygotowywał je specjalny zespół powoływany każdorazowo przez Wielkiego Kanclerza KUL²⁴. Zadaniem tego gremium była dokładna kontrola wszystkich agend uniwersyteckich: wydziałów, zakładów naukowych, domów akademickich, biblioteki, Towarzystwa Przyjaciół KUL. Integralną część protokołu pokontrolnego stanowiło szczegółowe sprawozdanie finansowe zawierające zestawienie wpływów i wydatków poniesionych przez uczelnię wraz z przedstawieniem bieżących potrzeb. Raport obejmował okres jednego roku akademickiego. Nie należy zakładać, że te sprawozdania były jedynie konieczną formalnością. Szczegółowo analizował je zarówno rektor jak i Komisja. W 1955 r. rektor zgłosił na piśmie swoje zastrzeżenia co do rzetelności protokołu komisji kontrolnej powołanej przez wielkiego kanclerza KUL bp. Tomasza Wilczyńskiego. Obradująca

²² ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie 8 marca 1976 roku, 9-10.

²³ Tamże.

²⁴ Sprawozdania były dołączane do protokołów z posiedzeń Komisji i nie ma potrzeby podawać ich sygnatur w zasobach archiwów, tym bardziej, że naszym celem nie jest ich analiza.

w tym roku Komisja Episkopatu Polski ds. KUL uznała je widocznie za na tyle istotne, że postanowiła zebrać się powtórnie dla analizy uwag rektora²⁵.

Finanse uniwersytetu zastał prymas Wyszyński częściowo zabezpieczone przez episkopat polski. Na rzecz uczelni konferencja episkopatu przeznaczyła dwie zbiórki na tacę z całej Polski: w drugim dniu świąt Bożego Narodzenia oraz w uroczystość św. Piotra i Pawła (29 czerwca). Ponadto każda diecezja miała przekazywać do kasy uniwersytetu 100 zł od 1000 wiernych rocznie, czyli 10 groszy od osoby. W latach siedemdziesiątych postawiono wniosek o podwyższenie tej kwoty do 2 zł od wiernego. Już w 1945 r. pojawiła się wśród biskupów koncepcja, by zwrócić się o pomoc zagraniczną dla uczelni, zwłaszcza do Polonii w Stanach Zjednoczonych Ameryki²⁶. Sprawa pomocy Polonii amerykańskiej powracała w latach następnych. W 1956 r. Komisja zobowiązała rektora KUL do przygotowania stosownej odezwy i przekazanie jej za pośrednictwem Prymasa Polski²⁷. W 1973 r. ułożono projekt wysłania za granicę przedstawiciela uczelni, który pozyskiwałby środki na potrzeby rozbudowy infrastruktury uniwersytetu. Miejscem akcji byłyby przede wszystkim USA, ale również Niemcy i Francja. Zgromadzone środki planowano wpłacać do Banku Watykańskiego²⁸.

Kluczową jednak kwestią było zabezpieczenie finansowe KUL w ramach własnych możliwości Kościoła polskiego. W tym względzie pomoc Komisji była nie do przecenienia. Chodziło przecież o fundusze pozyskiwane we wszystkich diecezjach w Polsce, a tymi środkami dysponowali de facto biskupi diecezjalni. Wspomniane środki finansowe pochodzące z dwóch zbiórek w kościołach polskich okazywały się niewystarczające. Przyczyna leżała w okresowym zmniejszaniu się wpływów ze zbiórek zarówno w parafiach, jak przez Towarzystwo Przyjaciół KUL, ale także w opieszałości w przekazywaniu ofiar przez diecezje. Ten ostatni problem będzie często pojawiał się w dyskusjach Komisji. A wydatki wzrastały. Pochłaniała je akcja wydawnicza, konieczność wyrównania płac z płacami na uczelniach państwowych, by

²⁵ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytego w dniach 3 i 4 listopada 1955 r. w Lublinie, 2.

²⁶ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Konferencje Episkopatu Polski 1945-1954, Protokół Konferencji Episkopatu Polskiego odbytej dnia 3-4 października 1945 r. w Częstochowie, s. 5; ASEP, sygn. 014, Protokół zebrania Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Warszawa 13 XI 1973, 5.

²⁷ ASEP, sygn. 0146, Protokół posiedzeń Komisji Episkopatu do spraw KUL, które odbyły się w Lublinie w dniach 9 i 10 listopada 1956 r., 2.

²⁸ ASEP, sygn. 0146, Protokół zebrania Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Warszawa 13 XI 1973, 3-4.

nie tracić pracowników, rozbudowa i utrzymanie infrastruktury²⁹. Po wahaniach w okresie stalinowskim budżet KUL nie nastroczał już większych trudności, jedynie konieczne stało się rozgraniczenie budżetu uczelni od funduszu budowlanego w okresie intensywnych prac przy rozbudowie gmachów uczelni, o co osobiście wnioskował Prymas Wyszyński, dostrzegający zagrożenie dla inwestycji w przypadku przeznaczania części funduszy budowlanych na bieżącą działalność uczelni³⁰.

Z protokołów z lat pięćdziesiątych XX wieku wynika, że utworzono tzw. fundusz dyspozycyjny episkopatu zasilany kwotą 5.000 zł miesięcznie. Miał być gromadzony ze zbiorów w ściśle wyznaczonych parafiach i pozostawać w gestii przewodniczącego episkopatu lub wielkiego kanclerza³¹. Wnosić z tego można, że uczelnia potrzebowała pieniędzy, z których nie musiałaby tłumaczyć się przed władzami państwowymi.

W zapewnienie funduszy zaangażowane było Towarzystwo Przyjaciół KUL. Powstało ono jeszcze w okresie międzywojennym. Po II wojnie światowej przeżywało okresy rozwoju struktur wojewódzkich i ich kasowanie przez władze PRL. W 1966 r. rektor informował Komisję o trudnościach jakie stwarzały władze państwowe, zabraniające tworzenie takich placówek, zaś w 1973 r. działały tylko oddziały w Lublinie i Warszawie. W okresach trudnych większość pracy spadała na Zarząd Główny, który organizował wyjazdy swych przedstawicieli do polskich parafii w celu pozyskiwania funduszy i nowych członków. Komisja z uznaniem wyraziła się o działaniach towarzystwa, które umożliwiło „przeniesienie ciężarów utrzymania uniwersytetu z administracji kościelnej na społeczeństwo katolickie”³². W 1978 r. Towarzystwo Przyja-

²⁹ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw KUL 12 listopada 1950 r. w Lublinie, s. 3; Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do Spraw KUL i rektoratu odbytego w dniu 6 XI 1954 r. w mieszkaniu rektora KUL, s. 2; Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół z konferencji Komisji Episkopatu Polski dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytej w siedzibie biskupa lubelskiego 22 października 1966 roku, 3

³⁰ ASEP, sygn. 014, Protokół zebrania Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Warszawa 13 XI 1973, 6.

³¹ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytego w dniach 3 i 4 listopada 1955 r. w Lublinie, 2.

³² AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw, Protokół z konferencji Komisji Episkopatu Polski dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytej w siedzibie biskupa lubelskiego 22 października 1966 roku, s. 3; ASEP, sygn. 014, Protokół zebrania Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Warszawa 13 XI 1973, 4-5.

ciół KUL z pozyskanych środków pokrywało 1/3 budżetu uczelni³³. Ocena pracy towarzystwa przez Komisję wypadła z reguły bardzo pozytywnie. Pojawiały się mimo to zjawiska żenujące, związane z oddziałem warszawskim, w którym dochodziło do nadużyć finansowych i który sprzeciwiał się kontroli komisji rewizyjnej³⁴.

Budżet KUL opierał się w okresie prymasostwa Stefana kardynała Wyszyńskiego głównie na trzech źródłach finansowania: zbiórkach w parafiach polskich, składkach wpłacanych przez diecezje w przeliczeniu na jednego wiernego i środkach pozyskiwanych przez Towarzystwo Przyjaciół KUL, a okazjonalnie od Polonii, zwłaszcza przy sponsorowaniu inwestycji.

4. ORGANIZACJA UCZELNI I PROCES DYDAKTYCZNY

Ważnymi problemami, z którymi musiała się mierzyć Komisja, były kwestie związane ze strukturalnym funkcjonowaniem uczelni. Trudności stwarzała głównie polityka władz państwowych wobec KUL. Przystąpienie przez Ministerstwo Oświaty do wygaszania Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych było sygnałem mogącej nadejść dla całego uniwersytetu katastrofy. 23 VI 1947 r. Ministerstwo Oświaty wydało zarządzenie, na mocy którego wstrzymano nabór na pierwszy rok studiów na tym wydziale w Sekcji Prawnej począwszy od roku akademickiego 1949/1950, a następnie stopniowe wygaszanie tej sekcji, zlikwidowano Sekcję Społeczno-Ekonomiczną, pozwalając studentom tej sekcji na kontynuowanie studiów w Sekcji Prawnej. Zlikwidowano też Studium Zagadnień Społecznych i Gospodarczych Wsi. Zaniepokojona tym faktem Komisja postanowiła wystosować do Rządu Rzeczypospolitej Polskiej memoriał w imieniu Episkopatu Polski. Przygotowanie tekstu memoriału Komisja zleciła biskupowi lubelskiemu Piotrowi Kałwie³⁵. Niestety starania episkopatu nie doprowadziły do zmiany decyzji władz i wydział przestał funkcjonować w 1952 r. Podobny los spotkał Sekcję Pedagogiki

³³ ASEP, sygn. 014, Komisja Episkopatu d/s KUL 1969-1979, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin dnia 13 listopada 1978 r., 3.

³⁴ Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Warszawa dnia 29 kwietnia 1977 r., 9.

³⁵ AUKUL, Kancelaria Rektorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw KUL 6 listopada 1949 r.

na Wydziale Humanistycznym, zniesioną na korzyść tworzonych przez państwo Wyższych Szkół Pedagogicznych³⁶.

Pewne nadzieje na utrzymanie się stabilnej sytuacji prawnej uniwersytetu Komisja wiązała z porozumieniem między rządem a Kościołem z 1950 r.³⁷ Być może taka odwilż nastąpiła, przynajmniej w niektórych dziedzinach, gdyż rektor ks. Wincenty Granat w 1966 r. informował Komisję o korzystnej dla KUL zmianie klimatu w sferach rządowych. Udało się wtedy uzyskać tytuł profesora dla księży Mieczysława Żywczyńskiego, Aleksego Petraniego i Stanisława Łacha, zatwierdzenie habilitacji ks. Bolesława Kumora, zapewnienie o szybkim zatwierdzeniu kolejnych habilitacji oraz zgodę na zwiększenie limitu miejsc na studiach. Niestety władze nie wyraziły zgody na budowę akademika dla studentek³⁸.

Wydział Prawa Kanonicznego też borykał się z trudnościami. Brakowało przede wszystkim studentów – w 1966 r. nikt nie zgłosił się na studia³⁹, w 1970 r. cały wydział liczył tylko 30 studentów⁴⁰. Niewystarczająca była liczba samodzielnych pracowników naukowych, co groziło utratą prawa nadawania doktoratów i nie pozwalało przeprowadzać habilitacji⁴¹. Mimo braków kadrowych w 1976 r. Prymas postulował rozwój wydziału przez utworzenie sekcji prawa kościelnoadministracyjnego, szczególnie przydatnego dla pracowników kurii biskupich, poszerzenie tematyki wykładów o „historię źródeł prawa kanonicznego w Polsce” i postaranie się o specjalistów w tym zakresie. To uatrakcyjniłoby ten kierunek. Bp Jerzy Ablewicz zwracał uwagę na potrzebę zorientowania tematyki prac doktorskich na współczesne problemy praktyczne. Komisja polecała Radzie Wydziału Prawa Kanonicznego lub Senatowi KUL rozważenie swych postulatów. Dwa lata później Komisja zalecała dalszą reorganizację tego wydziału, na którym należało poszerzyć zakres nauczania

³⁶ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Pismo dziekana Wydziału Humanistycznego Stefana Kunowskiego do Komisji Episkopatu Polski do Spraw KUL 1803/56/NH z 9 XI 1956 r.

³⁷ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw KUL 12 listopada 1950 r. w Lublinie, 2.

³⁸ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół z konferencji Komisji Episkopatu Polski dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytej w siedzibie biskupa lubelskiego 22 października 1966 r., 1.

³⁹ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół z konferencji Komisji Episkopatu Polski dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytej w siedzibie biskupa lubelskiego 22 października 1966 r., 2.

⁴⁰ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do Spraw KUL, Lublin 17 grudnia 1970 r., 2-3.

⁴¹ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Lublin 18 września 1972 r., 4.

o zagadnienia odnoszące się do prawa cywilnego: administracyjnego, skarbowego, cywilnego⁴².

Szczególną uwagę Komisja skupiała na Wydziale Teologii. Ingerowała w wiele spraw związanych z realizacją *ratio studiorum*. Decydowała np. o dostosowaniu liczby godzin wykładowych do możliwości studentów. W 1954 r. studenci mieli 30 godzin tygodniowo, co ograniczało im czas na pracę własną. Komisja zobowiązała radę wydziału do redukcji godzin do 25 tygodniowo⁴³. Zalecano tworzenie na Wydziale Teologii specjalizacji, wprowadzenie zajęć z liturgiki, nauki śpiewu i muzyki kościelnej, rekomendowała konkretne osoby do zatrudnienia w specjalizacjach mających braki kadrowe⁴⁴.

Inne wydziały również pozostawały w sferze zainteresowań Komisji, która z uwagą słuchała sprawozdań z ich działalności. Opiniował wprowadzanie nowych kierunków szukając dla nich odpowiedniego miejsca w strukturach uniwersytetu, jak np. w przypadku katolickiej nauki społecznej⁴⁵. Czasami musiały one szukać u niej pomocy, gdy władze zamykały niektóre kierunki studiów. Tak było we wspomnianym już przypadku Wydziału Humanistycznego, gdy została zlikwidowana pedagogika.

Na proces dydaktyczny wpływali wykładowcy. Ich poziom był oceniany jako dobry: cieszyli się renomą, utrzymywali kontakty z ośrodkami naukowymi w kraju i zagranicą, zdobywali nagrody⁴⁶. W 1976 r. Komisja z uznaniem przyjęła wieści o przeprowadzeniu na KUL bardzo dobrych habilitacji: ks. Stanisława Celestyna Napiórkowskiego, ks. Jerzego Wolnego, o. Wacława Hryniewicza, ks. Alfonsa Nossola. Komisja stwierdzała, że nigdy wcześniej teologia dogmatyczna nie miała tak dobrej obsady⁴⁷. Z drugiej strony, zauważono

⁴² ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie 8 marca 1976 roku, s. 7; Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin dnia 13 listopada 1978 r., 4.

⁴³ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do Spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do Spraw KUL i rektoratu odbytego w dniu 6 XI 1954 r. w mieszkaniu rektora KUL, 1.

⁴⁴ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytego w dniach 3 i 4 listopada 1955 r. w Lublinie, s. 1; ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Lublin 18 września 1972 r., 5.

⁴⁵ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin dnia 13 listopada 1978 r., 4.

⁴⁶ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół z konferencji Komisji Episkopatu Polski dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytej w siedzibie biskupa lubelskiego 22 października 1966 r., 2.

⁴⁷ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie 8 marca 1976 r., 7.

niekorzystne zjawisko ich zbyt częstej nieobecności w Lublinie w związku z wyjazdami do zagranicznych ośrodków naukowych. Komisja odniosła się do tego z dezaprobatą, wskazując, że cierpi na tym proces dydaktyczny i studenci, których przewody doktorskie niepotrzebnie się przeciągają⁴⁸.

Ważną instytucją był konwikt księży studentów. Był on nie tylko akademikiem, lecz także miejscem formacyjnym. W 1955 r. Komisja zaaprobowwała plany rozbudowy konwiku. Zwracała się do wszystkich biskupów diecezjalnych o uposażenie go w paramenty liturgiczne, po jednym komplecie z diecezji złożonym z kielicha, alby, ornatów w pięciu kolorach, białej kielichowej. Zobowiązywała biskupa lubelskiego do obsadzenia stanowisk prefekta i ojca duchownego⁴⁹. Z czasem konwikt zaczął przysparzać Komisji wielu zmartwień. Spowodowane one były przepełnieniem i brakami lokalowymi. Niezadowolenie budziło zwłaszcza zajmowanie pokoi przez pracowników naukowych uczelni kosztem studentów. Sprawa była na tyle drażliwa, że Komisja w 1966 r. odmówiła zgody na podwyższenie czesnego pobieranego od studentów⁵⁰. Ten problem ciągnął się przez lata i nie znajdował rozstrzygnięcia. Próbowano w miarę możliwości wdrażać doraźne rozwiązania. W 1978 r. Komisja zarządziła, żeby studenci i pracownicy należący do zakonów mających swe domy w Lublinie mieszkali w tych domach⁵¹. Trudno jednoznacznie ocenić działania Komisji. Skupiała się na profesorach mieszkających w konwikcie i ten fakt najbardziej wpływał na stosunek do tej placówki. Usunięcie wykładowców nie rozwiązywało przecież problemu. Konieczna była dalsza rozbudowa konwiku lub ograniczenie liczby księży kierowanych na studia. Pierwsze nie wchodziło w rachubę, drugie szkodziłoby kształceniu duchowieństwa.

⁴⁸ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin dnia 13 listopada 1978 r., 3.

⁴⁹ AUKUL, Kancelaria Rektorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytego w dniach 3 i 4 listopada 1955 r. w Lublinie, 2.

⁵⁰ AUKUL, Kancelaria Rektorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół z konferencji Komisji Episkopatu Polski dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytej w siedzibie biskupa lubelskiego 22 października 1966 r., 2.

⁵¹ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin dnia 13 listopada 1978 r., 2.

5. SPOŁECZNOŚĆ AKADEMICKA

Wyniszczenie społeczeństwa w czasie II wojny światowej i zasadniczo nieprzychylna katolickiej uczelni postawa nowej władzy sprawiły, że uniwersytet musiał borykać się z problemami personalnymi. Ten fakt sygnalizowano na posiedzeniu Komisji 6 XI 1949 r. Dało się odczuć przede wszystkim braki kadrowe. Kwestie te przedstawiano Komisji w sprawozdaniach z działalności uniwersytetu. Zgodnie z opinią rektora największe trudności przeżywał Wydział Prawa Kanonicznego, ale również Wydział Teologii. Problemy nie omijały też wydziałów świeckich. Niedostatek ludzi mogących prowadzić działalność naukową zmuszał uczelnię do posilkowania się pracownikami innych uczelni. Powstała więc sytuacja, w której KUL był drugim miejscem zatrudnienia dla pewnej grupy osób. Na dłuższą metę taki układ był nie do utrzymania. Wiązało się to głównie z wydanym przez Ministerstwo Szkół Wyższych i Nauki zakazem jednoczesnego nauczania w uczelniach państwowych i na KUL. Należy też wspomnieć, że konkurencję stwarzał powstały w Lublinie w 1944 r. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, a pensje pracownicze na KUL nie były konkurencyjne z uczelniami państwowymi. W tej sytuacji kilku nauczycieli opuściło KUL, co znacznie osłabiło Wydział Prawa i Sekcję Polonistyczną na Wydziale Humanistycznym⁵². W latach siedemdziesiątych, chcąc nie dopuścić do odejścia z uczelni pracowników świeckich, władze KUL zabiegały o objęcie kadry naukowej wspomnianą już *Kartą praw i obowiązków nauczyciela*, co się udało⁵³.

Było też zjawisko odwrotne. W 1950 r. odnotowano przyjsie na KUL 5 uczonych: historyka literatury polskiej Czesława Zgorzelskiego, teoretyczki literatury Ireny Sławińskiej, filolożki klasycznej Małkowiczówny, wszystkich z Torunia oraz dwoje historyków z Poznania: Jerzego Kłoczowskiego i Marzeny Pollakówny⁵⁴. W przyszłości KUL nadal próbował pozyskiwać wartościowych ludzi nauki z innych ośrodków naukowych, co mogło skutkować pewną rywalizacją z Akademią Teologii Katolickiej. Prymas Wyszyński nie

⁵² AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw KUL 6 listopada 1949; Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw KUL 12 listopada 1950 r.

⁵³ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Lublin 18 września 1972 r., 10.

⁵⁴ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw KUL 6 listopada 1949; Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu do spraw KUL 12 listopada 1950 r., 2.

chciał do tego dopuścić⁵⁵. Być może chodziło mu o zabezpieczenie funkcjonowania warszawskiej uczelni.

W takiej sytuacji sprawą niezwyklej wagi stało się wykształcenie własnych naukowców mogących zasilić kadre wykładowców na KUL. Temu problemowi Komisja poświęcała sporo uwagi. Oczywiście największy wpływ episkopat miał na wydziały teologii i prawa kanonicznego, bo studiowało wielu duchownych, a od woli biskupów diecezjalnych zależało ilu kandydatów skierują na studia. Zdanie Komisji w tej sprawie było bardzo ważne.

Społeczność uniwersytecką współtworzyli studenci. Dobrze wykształceni byli cenieni w kraju. Prawnicy zasilali kurie i sądy biskupie, absolwenci teologii pracowali w katechizacji, uznaniem cieszyli się psycholodzy. Ogólny obraz studentów nie był jednak idealny. W 1976 r. o. Mieczysław Albert Krąpiec dokonał ich charakterystyki, z której wynikało, że tylko 25% młodzieży stało na odpowiednim poziomie, kolejne 25% było marne, 50% nijakie. Należy przyjąć, że rektor miał na myśli poziom religijny, nie naukowy, a zdolności i wiedza nie szły w parze z przywiązaniem do Kościoła. Młodzież z trudem poddawała się procesom wychowawczym, raczej wolała narzucać swoją wolę i realizować własne poglądy. Wizerunek studentów najbardziej psuli studiujący teologię byli klerycy. Nie mieli oni rozwiniętych zainteresowań teologią, studiowali tylko po to, by uzyskać dyplom ukończenia studiów wyższych. Byli bardzo pretensjonalni, ich wiara budziła zastrzeżenia, potencjalnie mieli zasilać szeregi organizacji prorządowych, takich jak PAX, nie nadawali się do katechezy. Komisja proponowała, by kierować ich na studia z psychologii, lecz rektor uznał to za niemożliwe z powodu dużego obłożenia tego kierunku. W takiej sytuacji Komisja mogła jedynie wnioskować do Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski o ponowienie zakazu przyjmowania eks-kleryków na teologię dla świeckich. Problemem byli także studenci z zaburzeniami osobowościowymi lub psychicznymi, szczególnie chętnie aplikujący na psychologię, ale nie brakło ich na innych kierunkach. Czasem trafiali wprost z uniwersytetu do szpitala na oddział psychiatryczny. Przewodniczący Komisji, Prymas Stefan Wyszyński, pocieszał rektora, że podobne zjawiska występują również w innych ośrodkach, w tym na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie⁵⁶.

⁵⁵ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie 8 marca 1976 r., 7.

⁵⁶ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie 8 marca 1976 r., 6.

Nie lepiej bywało wśród księży, z których część w nie nadawała się do studiowania. Komisja postulowała lepszy dobór w diecezjach i zakonach kandydatów na studia, którzy powinni odznaczać się nie tylko zdolnościami, ale i charakterem. Możliwość odbycia studiów na uniwersytecie powinna być wyróżnieniem i nagrodą⁵⁷. Dawały się zauważyć skłonności księży do przyjmowania laickiego stylu życia. Zdaniem Komisji działało się to pod wpływem znacznie liczniejszych studentów świeckich, do których sposobu bycia upodabniali się duchowni. Zdarzały się przypadki porzucania stanu kapłańskiego. Władze uniwersytetu ani Komisja nie chciały wziąć odpowiedzialności za taki stan rzeczy uznając, że winne były wcześniejsze braki w formacji⁵⁸.

Także profesorowie budzili czasem kontrowersje. Na posiedzeniu Komisji stanęła np. sprawa ks. Mieczysława Żywczyńskiego, który wygłosił, jak to określono „kompromitujący referat we Wrocławiu”. Tej sprawy nie chciano jednak roztrząsać ani jej drażnić, by nie rozbudzać niepotrzebnie emocji. Nie wyciągnięto też żadnych konsekwencji wobec niego, stwierdzając tylko, że będzie tolerowany⁵⁹.

Komisja spełniała czasem rolę arbitrażową w sporach studentów lub pracowników uczelni z władzami. Zwykle nakazywała ponowne rozpatrzenie sprawy lub wyznaczała zadośćuczynienie wobec uczelni⁶⁰.

6. RELACJE Z PAŃSTWEM

Relacje KUL z władzami państwowymi nie układały się rzecz jasna pomyślnie. Doświadczał on tej samej wrogości co cały Kościół. Komisja zauważała zwroty w polityce rządu: lata 50. 60. odznaczały się uciskiem finansowym, w następnej dekadzie pojawił się ucisk ideologiczny zmierzający do zatarcia specyfiki uczelni, ograniczenia liczby studentów przez zmniejszanie

⁵⁷ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół z konferencji Komisji Episkopatu Polski dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytej w siedzibie biskupa lubelskiego 22 października 1966 r., 4.

⁵⁸ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie 8 marca 1976 r., 6.

⁵⁹ AUKUL, Kancelaria Rectorska, Komisja Episkopatu do spraw KUL, Protokół z konferencji Komisji Episkopatu Polski dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbytej w siedzibie biskupa lubelskiego 22 października 1966 r., 4.

⁶⁰ ASEP, sygn. 0146, Protokół posiedzeń Komisji Episkopatu do spraw KUL, które odbyły się w Lublinie w dniach 9 i 10 listopada 1956 r., 1.

limitu miejsc, bowiem, jak twierdził rektor, „władze denerwują się, że KUL jest najmniejszym, ale najlepszym uniwersytetem polskim”⁶¹.

Narzędziem rządu, dobrze nadającym się do osłabiania uniwersytetu, była sprawa działalności na jego terenie organizacji studenckich. Zrzeszenie Studentów Polskich działało na KUL już w latach pięćdziesiątych XX wieku. Prawdziwą burzę wywołało jednak utworzenie 26 III 1973 Socjalistycznego Zrzeszenia Studentów Polskich (SZSP), które również chciało znaleźć swe miejsce na uniwersytecie. 29 X 1973 r. rektor KUL zwracał się oficjalnie w tej sprawie do Prymasa Wyszyńskiego z zapytaniem, czy ta organizacja może funkcjonować na KUL. Dwa tygodnie później problem trafił pod obrady Komisji. Dyskusja była bardzo ożywiona. Przedstawiano opinie profesorów i studentów. Swoje zdanie wypowiadali uczestnicy posiedzenia Komisji. Próbowano ustalić argumenty za lub przeciw dopuszczeniu zrzeszenia do działalności na KUL. Formułując opinie za poparciem działalności SZSP odwoływano się do problemów z zatrudnieniem absolwentów niewykazujących się przynależnością do organizacji młodzieżowych, potrzebą zachowania wolności sumienia. Przeciwno świadczył m.in. ateistyczny charakter zrzeszenia, opór części studentów i wykładowców, widmo negatywnego odbioru katolickiej części społeczeństwa, co groziło zmniejszeniem się wpływów z ofiar do budżetu KUL. Ostatecznie Komisja, na wniosek Prymasa Wyszyńskiego, zobowiązała rektora do wydania zarządzenia, na mocy którego „interesy młodzieży akademickiej KUL są zabezpieczane przez zebrania przedstawicieli kół naukowych”⁶².

Dobłą ilustracją stosunku rządu do KUL jest zdawałoby się błahy wypadek przyznania pracownikom naukowym KUL odznaczeń państwowych w 1974 r., zgodnie *Kartą praw i obowiązków nauczyciela*⁶³. Wśród odznaczonych znaleźli się także księża. Episkopat Polski był przeciwny przyjmowaniu odznaczeń państwowych przez duchownych. Mogłoby to rodzić w społeczeństwie przekonanie o uwikłaniu się ich w pracę dla władz komunistycznych, wrogich przecież Kościołowi. Rząd zdawał sobie z tego sprawę. Tłumaczył się z tego przed Komisją ówczesny rektor o. Mieczysław Krapiec. Wyjaśniał, że musiał przedstawić Radzie Państwa listę kandydatów do odznaczenia, bowiem jego otrzymanie gwarantowało dodatek do emerytury, co szczególnie interesowało pracowników świeckich, którzy w przypadku utraty praw mogliby opuścić

⁶¹ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Lublin 18 września 1972 r., 3.

⁶² ASEP, sygn. 014, Protokół zebrania Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Warszawa 13 XI 1973 r., 5.

⁶³ Dziennik Ustaw 1972, nr 16, poz. 114.

uczelnię, a pominięcie księży groziło w ogóle cofnięciem objęcia KUL rzeczoną kartą. Udało się jedynie spowodować, że odznaczenia te zostały wręczone w sposób mniej oficjalny⁶⁴. Ten problem powrócił w 1978 r.⁶⁵

W trudnych czasach PRL Komisja musiała interweniować w sprawy szczegółowe: usuwanie przez władze profesorów, przywracanie likwidowanych jednostek naukowych, zagarnianego uniwersytetowi majątku. Czyniła to angażując Episkopat Polski i poprzez Komisję Wspólną, ale interwencje nie zawsze przynosiły pozytywny skutek⁶⁶.

Komisji nie wahała się prosić Stolicę Apostolską o pomoc w zabezpieczeniu uniwersytetu przez szkodliwymi decyzjami władz państwowych, gdyż kontakty rektoratu z Ministerstwem Szkolnictwa i Urzędem ds. Wyznań były niewystarczające. Rolę mediatora widziano w osobie abp. Agostino Casaroli, Sekretarza Rady ds. Publicznych Kościoła. Prymas Wyszyński pośredniczył w przygotowaniu spotkania z ministrem A. Skarżyńskim⁶⁷.

WNIOSKI

Na podstawie tego, co powiedzieliśmy dotychczas można podjąć próbę sformułowania wniosków na temat znaczenia Komisji Episkopatu Polski ds. KUL.

1. Pełniła rolę pośrednika między Episkopatem Polski a Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Z jednej strony przekazywała oczekiwania Episkopatu wobec uczelni, z drugiej wspierała pracę uniwersytetu szczególnie w kwestiach ogólnopolskich wymagających akceptacji biskupów. Istotny był udział w Komisji Prymasa Stefana Wyszyńskiego.

2. Zapewniała uniwersytetowi wsparcie wobec władz państwowych, głównie za pośrednictwem Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski w różnych sprawach związanych z bieżącą działalnością uczelni, czasami zapewniając udział Stolicy Apostolskiej.

⁶⁴ ASEP, sygn. 014, Komisja Episkopatu Polski ds. KUL 1969-1974, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Warszawa 5 grudnia 1974 r., 5.

⁶⁵ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin dnia 13 listopada 1978 roku, s. 4; Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Lublin dnia 21.10.1979 r., 1.

⁶⁶ ASEP, sygn. 0146, Protokół posiedzeń Komisji Episkopatu do spraw KUL, które odbyły się w Lublinie w dniach 9 i 10 listopada 1956 r., 1; sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie 8 marca 1976 r., 6.

⁶⁷ ASEP, sygn. 014, Protokół posiedzenia Komisji Episkopatu Polski do spraw KUL, Lublin 18 września 1972 r., 4.

3. Nadzorowała fundusze KUL, które pochodziły w dużej mierze ze środków kościelnych i pośrednio regulowała ich pozyskiwanie.

4. Czuwała nad procesem dydaktycznym, przede wszystkim na wydziałach teologii i prawa kanonicznego. Miała udział w tworzeniu programów nauczania.

5. Dbła o wychowanie katolickie młodzieży wspierając duszpasterstwo akademickie.

6. Rozpatrywała sprawy personalne.

7. Protokoły z jej posiedzeń wraz z dołączaną do nich korespondencją dostarczają ciekawego materiału do historii KUL, pokazują działania zakulisowe, o których milczą inne dokumenty.

8. Była bardzo ważnym sojusznikiem KUL i walczyła przyczyniając się do jego przetrwania w trudnych latach komunizmu w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Archiwum Sekretariatu Episkopatu Polski w Warszawie [Sygn. 014], [Sygn. 0146]

Archiwum Uniwersyteckie KUL, [b. sygn.] Kancelaria Rektorska, Komisja Episkopatu Polski do Spraw KUL.

OPRACOWANIA

Wilk, Stanisław. *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 1992.

Radziszewski, Idzi. *Wszechnica katolicka w Lowanium (Louvain)*. Warszawa: Rubiszewski i Wrotnowski, 1908.

Gigilewicz, Edward. *Komisja Episkopatu Polski ds. KUL*. [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz, Lublin 1918, t. 1, s. 526-527.

KOMISJA EPISKOPATU POLSKI DO SPRAW KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO W OKRESIE PRYMASOSTWA STEFANA WYSZYŃSKIEGO W ŚWIELE PROTOKOŁÓW Z JEJ POSIEDZEŃ

Streszczenie

Komisja Episkopatu Polski ds. KUL powstała w okresie międzywojennym i działała do 1996 r. W jej skład wchodziła wysocy rangą hierarchowie Kościoła polskiego. W okresie nas interesującym przewodniczył jej Stefan kadr. Wyszyński. Komisja była organem pośredniczącym między KUL a Konferencją Episkopatu Polski. Ukazano najważniejsze obszary działania komisji: podstawy ma-

terialne uniwersytetu finansowanego ze środków kościelnych, troskę o misję katolickiego uniwersytetu, społeczność akademicką, organizację uczelni i proces dydaktyczny, relacje z rządem PRL. Na koniec zostały sformułowane wnioski dotyczące roli i znaczenia Komisji w dziejach KUL.

Słowa kluczowe: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; Komisja Episkopatu Polski do Spraw KUL; Stefan Wyszyński; Kościół